

«درس هشتم»

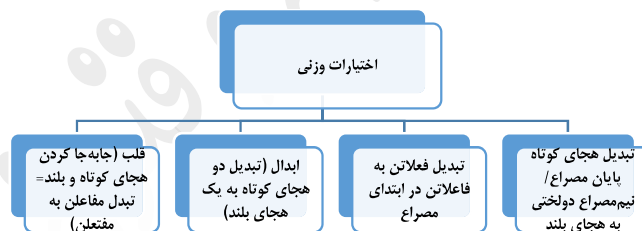
اختیارات شاعری- وزنی

نکات کلیدی

۱- در درس پنجم، دانستیم اختیارات زبانی تسهیلات و امکاناتی در تلفظ واژه‌ها برای شاعر فراهم می‌آورد، بدون آن که در وزن تغییری ایجاد شده باشد. این امکانات به شاعر اجازه می‌دهد به‌ضرورت وزن شعر و در هجاهای موردنیاز، کشش هجاها را کوتاه یا بلند کند.

۲- نوع دیگری از اختیارات شاعری وجود دارد که به آن اختیار وزنی گفته می‌شود.

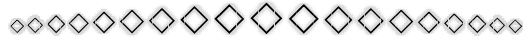
- ✚ اختیارات وزنی این امکان را فراهم می‌آورد که شاعر تغییرات کوچکی در وزن شعر ایجاد کند.
- ✚ منظور از تغییرات وزنی، تغییر نشانه‌های هجایی در ترتیب و توالی قرار گرفتن هجاهاست.
- ✚ این تغییرات را گوش فارسی‌زبانان عیب نمی‌شمارد.
- ✚ اختیارات وزنی در ساده‌ترین دسته‌بندی خود چهار نوع‌اند:

تبدیل هجای کوتاه پایان مصراع / نیم‌مصراع اوژان دولختی به هجای بلند:

✚ هجای پایانی مصراع‌ها همیشه بلند به حساب می‌آید و با علامت (-) نشان داده می‌شود؛ یعنی حتی اگر در پایان مصراع‌ها هجای کشیده ( ) یا کوتاه ( ) هم داشته باشیم، به جای آن یک هجای بلند قرار می‌دهیم:

سَر	و	را	ما	نی	وَ	لی	کَن	سَر	و	را	رَف	تا	ر	نه
-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	U
ما	ه	را	ما	نی	وَ	لی	کَن	ما	ه	را	گف	تا	ر	نیست
-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	U-

در نمونه بالا، آخرین هجای مصراع اول کوتاه است و آخرین هجای مصراع دوم نیز کشیده؛ اما در هر دو حالت از علامت هجای بلند (-) استفاده می‌شود. این اختیار، یک اختیار وزنی به شمار می‌آید، زیرا در آن کمیت (تعداد حروف) هجا تغییر می‌کند. آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن نخست:

این اختیار وزنی، ویژه اوزانی است که با «فعلاتن» شروع می‌شوند و با همان رکن نیز پایان می‌یابند. در این اختیار وزنی، شاعر می‌تواند فقط در رکن نخست، به جای فعلاتن (UU) فاعلاتن (-U) بیاورد؛ فراموش نکنید که عکس این حالت، صادق نیست؛ یعنی شاعر نمی‌تواند به جای فاعلاتن از فعلاتن استفاده کند. به بیت زیر توجه کنید:

یا	د	با	دا	ک	ز	ما	وق	ت	س	ف	یا	د	ن	کرد
U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	*-
ب	و	دا	عی	د	ل	عم	دب	د	ی	ما	شا	د	ن	کرد
U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	*-
فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلن		

همان‌طور که می‌بینید، در رکن نخست مصراع نخست، به جای فعلاتن از فاعلاتن استفاده شده است، در حالی که در رکن نخست مصراع دوم فاعلاتن به کار رفته است.

این اختیار بسیار پرکاربرد است و گاه ممکن است در تمام رکن‌های نخست یک شعر به کار رود. ابدال (آوردن یک هجای بلند به جای دو هجای کوتاه):

در این اختیار وزنی، شاعر می‌تواند در هر جای مصراع، غیر از دو هجای آغازین و پایانی، به جای دو هجای کوتاه، یک هجای بلند بیاورد.

در این صورت تعداد هجاهای دو مصراع نابرابر می‌شود. در این شرایط، مصراع اصلی، یک هجا اضافه‌تر دارد.

آ	مد	نو	رو	ز	ه	مَر	با	م	داد
-	-	-	-	U	U	-	-	U	*-
مفعولن			مفتعلن				فاعلن		
آ	م	د	نش	ف	ر	خ	ف	خُن	باد
-	U	U	-	-	U	U	-	-	*-
مفتعلن			مفتعلن				فاعلن		

در نمونه بالا، هجای دوم مصراع نخست، بلند است که در برابر دو هجای کوتاه مصراع دوم به کار رفته است.